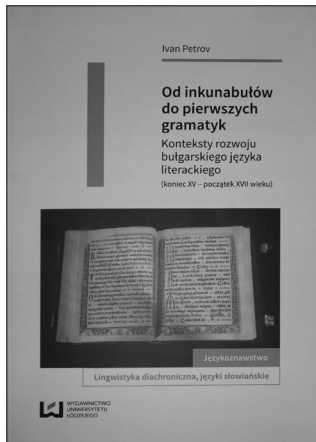

НОВО ИЗСЛЕДВАНЕ ВЪРХУ РАННИТЕ ИНКУНАБУЛИ В КОНТЕКСТА НА БЪЛГАРСКАТА КНИЖОВНОЕЗИКОВА ИСТОРИЯ

Ivan Petrov. *Od inkunabułów do pierwszych gramatyk. Konteksty rozwoju bułgarskiego języka literackiego (koniec XV – początek XVII wieku)*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2015, 268 s.

Книгата на Иван Петров „От инкунабулите до първите граматики. Контексти на развоја на българския книжовен език (края на XV – началото на XVII в.)“ е издадена на полски

език през 2015 г. от Издателството на Лодзкия университет. Авторът ѝ е завършил средното си образование в Санкт Петербург, след което се дипломира в Лодзкия университет като магистър по полска филология и по славянска филология с основни езици български и сръбски. Завършва докторантура в Лодз. Освен в Лодзкия университет преподава и в Шльонския университет в Катовице, в Университета „Адам Мицкевич“ в Познан, работи и в Института по славистика на Полската академия на науките. Има публикации на полски, руски, български и английски.

Книгата, както посочва авторът ѝ в Увода, е посветена на „външната история на българския книжовен език в ранния ѝ преднационален (предвъзрожденски) период, определен от повечето изследователи като преходен (смесен), отнасящ се, от

една страна, към последната фаза на функциониране на староцърковнославянската (старобългарската) традиция в късносредновековната българска книжнина заедно с едновременни процеси на петрификация, късно нормиране и кодификация на същата традиция, а от друга страна, към времето на поява на първите новобългарски текстове, чийто език се откъсва от традицията“ (с. 9). Важна черта на това своеобразно начало на преднационалния период е „постепенното еволютивно изместване на многовековната ръкописна традиция от развиващата се по същото време печатна книга“ (пак там). Става дума всъщност за пространно историческо социолингвистично проучване на условията и обстоятелствата на възникване на първите печатни книги на южните славяни и представящите ги анаграфни текстове. Представяната книга на Ив. Петров е посветена именно на славянските старопечатни книги и на тяхното изследване като част от „интерпретацията на процесите, обуславящи оформянето на книжовните езици от новото време в Slavia Orthodoxa“, на източниците и езиковите проблеми, свързани с това изследване (с. 10).

Освен увода, резюметога и информацията за автора, представяната монография съдържа три раздела:

I. Църковнославянският език и неговото влияние върху българския (с. 17–54);

II. Кирилските инкунабули и старопечатни книги: принципи на таксономия и номенклатура (с. 57–84);

III. Южнославянската кирилска палеотипия през XVI в.: основни традиции и контексти (с. 87–149).

Трите раздела са следвани от Обобщение (с. 143–149), от обширна Библиография (с. 151–187), списък на осъществените досега издания на източници (с. 189–195) и също така обширно Приложение (с. 199–260), съдържащо преведени на полски анаграфни текстове (предговори, послеслови и колофони) от южнославянски кирилски инкунабули и старопечатни книги.

Първият раздел съдържа четири глави, като първата от тях представя проблемите и различията при определянето и назоваването на църковнославянския език. Според Ив. Петров нуждата да доуточняваме какво имаме предвид, когато употребяваме термина *църковнославянски език*, е „постоянен методологичен недостатък в палеославистиката“ (с. 17). Той посочва няколко определения на понятието *църковнославянски*, които общават неговото съдържание в различни национални научни традиции и в славистиката като цяло. Авторът отдава предпочитание на тълкуването му като синоним на *новоцърковнославянски*, като „използван от първата половина на XVII в. от почти всички православни славяни (и румъни) книжовен и литургичен език, оформил се въз основа на източнославянската редакция на староцърковнославянския език“ и представящ „изключително важно културно и езиково явление за цялата Slavia Orthodoxa“ (с. 19). Вижда се, че определението, което Ив. Петров смята за „най-подходящо с оглед на целите на изследването“ си, съвпада с приетото в българската научна традиция.

В останалите глави на първия раздел авторът представя най-важните лексикографски и граматични трудове върху църковнославянския език, както и творчеството на отделни палеослависти, които се занимават с „езиковия въпрос“ при православните славяни. Отделна глава е посветена на мястото на църковнославянския език и влиянието му в българистичните изследвания (с. 35–54).

Вторият раздел също съдържа четири глави и се занимава отново с проблеми на терминологията и систематизацията, но на старите печатни кирилски книги. Тук е представена обща характеристика на източниците и съществуващите техни описания, отделни глави са посветени на анаграфните текстове в старопечатните книги и на класификацията и периодизацията на българските палеотипи.

Третият раздел поднася жив разказ с достатъчно подробности за

глаголическите и кирилските инкунабули (печатни книги от XV в.), за южнославянските печатни книги от XVI в., както и немалко сведения за печатното дело през XVI в. при източните славяни, където именно, както подчертава авторът, се появяват първите църковнославянски начални учебници, буквари, речници и граматика. Разделът съдържа девет глави и представя личности, събития и книги от разглежданата епоха, както и какво е писано за тях в по-ново време. Тук можем да намерим подробности за старопечатните паметници, за условията на тяхното възникване, за по-късни научни разработки върху тях и евентуално техни критически издания.

Разделът започва с любопитния факт, че най-ранните южнославянски печатни книги са на първата славянска азбука – на глаголица – и че те се появяват по-малко от тридесет години след излизането на прочутата Библия на Й. Гутенберг (с. 87). В него са разгледани глаголическите инкунабули, кирилските инкунабули, печатани в Краков и Цетине, румъно-българската палеотипия от XVI в. (I, II и III етап), свързана с дейността на йеромонах Макарий, Димитрий Любавич, Филип Пиктор Молдовяну, дякон Кореси, дякон Лоринц, йеромонах Лаврентий, дякон Шербан, кирилската палеотипия във Венеция – дело на Божидар Вукович, Виченцо Вукович, Стефан Маринович, Яков от Камена река, Йеролим Загурович, Яков Крайков, Стефан Пащтрович, йеромонах Сава, Джовани Антонио Рампецо и Бартоломео, Марко и Бартол Джинами, сръбската палеотипия, осъществявана в печатницата на рода Любавичи и в манастирските печатници в Руйно, Грачаница, Милешева, Белград и Мръкшина църква.

В Обобщението, следващо трите раздела, освен другото са представени и планове за по-нататъшна работа по темата, като се набляга на връзката на старопечатните книги и тяхната епоха със средновековната и по-късната славянска филологическа мисъл и граматични съчинения.

Представяната книга на Ив. Петров не съдържа езикови анализи на конкретни текстове и в такъв смисъл е по-скоро обзорна. В нея са вложени големи усилия да се определят, изброят, класифицират и характеризират както изворните старопечатни паметници, така и съществуващият досега техен научен анализ. Затова книгата може да служи и като справочник, и като източник на знания дори за специалистите филолози. Второто ѝ важно значение е, че тя поставя славянската кирилска палеотипия – особено румъно-българската, венецианската и сръбската – в ролята на елемент от „външната история на българския книжовен език в ранния ѝ преднационален (предвъзрожденски) период“ (с. 10). Вероятно трудно може да се заключи каква е била рецепцията на южнославянските печатни книги от XVI в. в българските земи в условията на турско владичество и доколко местните книжовници, например от Софийската книжовна школа, са ги познавали и са се влияели от тях, но точно затова въпросът трябва да се поставя и трябва да се изследва по-нататък.

Любопитен момент, отбелязан на с. 80, е, че има различни мнения кой е първият български издател на печатни книги – йеромонах Макарий или Яков Крайков, и двамата от XVI в. Друг проблем, представен като спорен, е доколко българската католическа литература е част от историята на българския книжовен език (с. 82). Авторът засяга и въпроса за южнославянското сътрудничество на полето на книжовната дейност през разглежданата епоха (с. 81–83). Той смята, че опитите в науката да се причисли делото на венецианската кирилска печатница от XVI в. към културната история единствено на Сърбия, България, Черна гора или Македония са „анахронични и вредни от методологична гледна точка“ (с. 107). Освен различия и невинаги ясен произход на поредните собственици на печатницата на с. 106 Ив. Петров припомня и известния цитат от нейния основател, черно-

гореца Божидар Вукович – от неговия послеслов към Молитвеника, в който кирилските книги са наречени „наши сръбски и български“: И дошъдшоу ми въ градъ Венетїани видѣхъ съставляющїихъ вжстѣвнаа писанїа на типарехъ, фруги же, и гръки и инїе езыкы. Желанїемъ въждехъ и наша сръбскаа же и българскаа такожде на типарехъ съставити.

Освен с богата информация за печатните книги от XV и XVI в., монографията на Иван Петров „От инкунабулите до първите граматики. Контексти на развоя на българския книжовен език (края на XV – началото на XVII в.)“ е изпълнена с цитати от научни трудове, често от български

автори, които илюстрират дискусиите, възникнали по разглежданите теми. Преводът на съвременен език (полски) на всички намиращи се в разглеждания корпус анаграфни текстове също прави книгата полезна и интересна и за по-широк кръг от читатели. Особено ценна в нея е идеята на автора ѝ, че южнославянските печатни книги от XVI в. са контекст, но и част от историята на българския книжовен език от предвъзрожденската епоха.

ВАЛЕНТИН ГЕШЕВ
 Софийски университет
 „Св.Климент Охридски“
 ✉ vgeshev@slav.uni-sofia.bg